

De praktijk van het vernieuwingsonderwijs

Vernieuwingsonderwijs is onderwijs dat vernieuwing brengt. Dat is simpel gezegd, maar wat we daarmee precies bedoelen is wat onduidelijk. Vernieuwing is een breed begrip dat enorm veel invullingen kent. Momenteel lopen wij stage op verschillende vernieuwingsscholen; een vrije school, jenaplan scholen en een school die een project natuurlijk leren heeft opgestart in samenwerking met het APS. Het zijn stuk voor stuk voorbeelden van de verschillende manieren waaraan invulling kan worden gegeven aan het begrip vernieuwingsonderwijs. Tijdens onze stagedagen en in gesprekken met leerkrachten en directeurs van deze scholen, zijn we te weten gekomen, hoe deze scholen werken binnen de door hen gekozen stromingen.

Een Vrije School

Er wordt zoveel mogelijk gestreefd naar onderwijs zoals Steiner dat omschreven heeft. De begeleiding in het antroposofische onderwijs richt zich op de totaal mens, naar lichaam, ziel en geest, waardoor hem de mogelijkheid wordt geboden zich naar alle kanten te ontplooiën. Met name geestelijke stimulans, middels de beeldende vakken, komt duidelijk naar voren. Het gebruik van natuurlijke producten als wol en hout, zijn daarin essentieel.

Er worden veel verhalen voorgelezen, verteld en nagespeeld. De vertelstof wordt, zoals Steiner heeft aanbevolen, aangepast aan de leeftijd van de kinderen. Sprookjes en met name fabels hebben hier de voorkeur.

Rekenen wordt door de kinderen gedaan met behulp van lopen, klappen en dansen, zodat de kinderen de sommen lichamenlijk beleven.

De balans tussen lichaam en geest wordt nog eens onderstreept door alleen gezonde voeding toe te staan en te bereiden op school. Kleur-, geur- en smaakstoffen, maar ook suiker wordt vermeden.

Steiner sprak ook over een mooie omgeving als inspiratie voor de geest. De speelplaats is voornamelijk groen, aan de achterkant van het gebouw is een klein stukje betegeld, ong. 20 bij 20. De rest van de speelplaats (ong. een half voetbalveld) is een soort klein bos en verschilt sterk in hoogte. Op verschillende plekken zijn heuveltjes, waar de kinderen op en af kunnen rennen. Er staan heel veel bomen en bosjes. Verder liggen er veel boomstronken, stokken en takken, waar de kinderen hutten mee kunnen bouwen. In de bomen hangen touwen om aan te zwaaien. Omheiningen zijn door ouders gemaakt van wilgentakken. In andere jaargetijden staan er aan de voorkant van de school en rondom het betegelde gedeelte mooie bloemen, die de kinderen zelf planten en verzorgen. Er wordt veel aandacht besteed aan hoe je met de natuur om dient te gaan. Dit is echter totaal geen belemmering voor de kinderen om zich te kunnen uitleven, want er mag evengoed in de bomen geklommen worden.

De inrichting is helemaal afgestemd op de ideeën van Steiner. Vorm- en kleurgebruik is typisch voor de vrije school. Leeftijdsgebonden kleuren, natuurlijke materialen, seizoenentafels en mooie aankleding zorgen voor een warme sfeer.

Steiners homogene jaargroepen en vaste leerkrachten die met deze jaargroepen meegroeien zijn echter door het geringe leerlingen aantal niet meer mogelijk.

Tegenwoordig wordt ook gebruik gemaakt van toetsen, deze worden door Steiner ook niet genoemd. De toetsen, die weliswaar landelijk worden gebruikt, worden niet met landelijke gemiddelden vergeleken, maar worden gebruikt om de ontwikkeling van de individuele leerlingen duidelijk in kaart te brengen.

Deze Vrije School heeft de geheel eigen identiteit van Vrije School aangenomen, die soms overeenkomsten vertoont met andere onderwijsvernieuwingen, maar zich zelden laat inspireren door die andere vernieuwers.

Jenaplan school A

Er wordt op deze school gewerkt volgens de principes van Jenaplan van Peter Petersen. Maar naast Petersens visie geldt er op de school één heel belangrijke regel die het team direct aangaat: de leraar mag z'n eigen ideeën ontwikkelen. Natuurlijk loopt er één lijn door de hele school, maar ze mogen als leraar een les op hun eigen manier uitvoeren. Hierdoor krijgen de leerkrachten de mogelijkheid om zelf invulling te geven aan het onderwijs binnen de principes van Petersen en de mogelijkheden van de school.

In de schoolgids wordt aangegeven dat het gaat om een Jenaplanschool die zich ook nog laat inspireren door andere reformpedagogen.

Veel van de leerkrachten geven aan te worden geïnspireerd door Freinet, OGO en EGO. Dit is terug te zien in bijvoorbeeld de kleuterklassen waar men werkt met een 'inloop', typerend voor OGO, maar ook in Freinet onder een andere noemer een belangrijk onderdeel. Ook in de manier waarop interactie plaatsvindt tussen leerkracht en leerling, is een duidelijk kenmerk van een andere stroming te zien, namelijk EGO. Naast deze drie inspiratie bronnen werd ook 'natuurlijk leren' genoemd, tijdens de gesprekken die Teresa met de leerkrachten op 'Jenaplanschool A' voerde.

Een aantal duidelijke kenmerken van Jenaplan vindt je op deze school terug in de stamgroepen – heterogeen – en instructiegroepen – homogeen. De gezamenlijke weekafsluiting is een kenmerk dat niet elke week terugkeert, soms wordt de weekafsluiting binnen de eigen klas gedaan. Het werken met thema's is ook een kenmerk van Jenaplan, dat op deze school gehanteerd wordt.

Petersen heeft aangegeven dat zijn Jenaplan geen vast systeem is. Het is een streefmodel met een aantal basisprincipes. Jenaplan staat open voor ontwikkelingen. Het team van Jenaplanschool A neemt dit ter harte en gebruikt het Jenaplan als een flexibel systeem.

Petersen gaat er ook vanuit dat je met kinderen mee moet denken. Bij Jenaplanschool A krijg je de indruk dat veel leerkrachten vanuit een bepaald gevoel werken. Het is net of ze voelsprietten hebben om aan te voelen wat kinderen willen.

Jenaplan school B

Een totaal ander voorbeeld van Jenaplan onderwijs. Ook hier werkt men volgens de principes van Petersen en vind je veel overeenkomsten met andere stromingen. Hier gaat men er echter vanuit dat die overeenkomsten voortkomen uit de samenwerking van de verschillende onderwijsvernieuwers van die tijd en de grote invloed die zij daardoor op elkaar hebben gehad. Daarnaast zijn er ook overeenkomsten met latere stromingen die veelal hun ideeën hebben gebaseerd op de al bestaande onderwijsvernieuwingen.

De visie van Petersen zie je op deze school met name terug in de organisatie van de school, met; stamgroepen, instructiegroepen en tafelgroepen die volgens zijn principes zijn samengesteld. Daarnaast werkt men uiteraard met weekopeningen, -sluitingen en vieringen zowel als met gezamenlijke pauzes en expressie. Ook het

gebouw is naar zijn idealen gebouwd en ingericht met; open structuren, natuurlijke materialen, enzovoorts.

Jenaplanschool B is aangesloten bij de Nederlandse Jenaplan Vereniging (N.J.P.V.). Deze vereniging heeft als doel:

- de uitgangspunten van het Jenaplanconcept te verspreiden, te actualiseren en in de praktijk te optimaliseren;
- de belangen te behartigen van Jenaplanscholen en allen die daaraan mee werken;
- het onderwijsbeleid van de overheid en het onderwijs in zijn algemeenheid in een richting, waarin de basisprincipes van het Jenaplanonderwijs in toenemende mate in scholen herkenbaar wordt, trachten te beïnvloeden.

De laatste 10 jaar hebben de Jenaplanscholen veel energie besteed aan de inhoudelijke vernieuwing van hun onderwijs, door het laten ontwikkelen van een nieuw leerplan voor wereldoriëntatie, van werkdoelen voor taalonderwijs en van een visie op reken- wiskundeonderwijs en verder invoeringsprogramma's op verschillende terreinen. (www.jenaplan.nl/)

Bij Jenaplanschool B is dit terug te zien in:

- Spelling: Zin in Taal. De andere taaldomeinen komen aan bod in het project en de taalmappen.
- Rekenmethode: W.I.G. Rekenrekjes, kralenketingen en de getallenlijn worden gebruikt, maar er wordt ook veel zelfgemaakt materiaal visueel aangeboden.
- Inscholing: in de instructiegroep 5 wordt techniek aangeboden in de inscholing. Dit als voorbereiding op de bovenbouwgroep.
- Wereldoriëntatie: dit jaar aangeschaft de methode 'De grote reis'. Voornamelijk voor de bovenbouw. Gebleken was dat de kinderen niet meer zoveel inbrachten. 'De grote reis' wordt daarom gebruikt als bronnenboek. Zo wordt er verbreding en verdieping in het aanbod aangebracht en het blijkt dat de kinderen enthousiast aan het project deelnemen. Het vernieuwde aanbod blijkt een succes.

Men volgt hier Petersens ideeën en is daarin óók een levendige school. Wanneer men veranderingen overweegt of moet toepassen, gaat men te werk volgens de volgende stappen;

1. Wat vraagt de wet?,
2. Wat vragen de kerndoelen?,
3. Hoe maken we dit alles mogelijk **binnen** de visie van het Jenaplan?.

Er wordt dus hoe dan ook vanuit het Jenaplan gewerkt.

Een school dat werkt met 'Natuurlijk Leren'

De school bestaat al 25 jaar en is ooit begonnen als een openbare school voor algemeen bijzonder onderwijs. Maar na 20 jaar op die manier te hebben gewerkt, kwam het team tot de conclusie dat het anders moest kunnen. Leuker, nuttiger en effectiever, met de leerlingen en hun leerbehoeften als uitgangspunt.

Na onderzoek en overleg in samenwerking met het APS, is het plan, waarmee men sinds 1 januari 2003 werkt, tot stand gekomen. Als voornaamste inspiratiebron wijst men op de school, de Sudbury Valley School in de Verenigde Staten aan. In feite is de basis van dit concept het sociaalconstructivisme. Ook Iederwijs en Montessori hadden dit als uitgangspunt, het is een filosofie die al meer dan 100 jaar geleden is omgezet naar onderwijsvorm.

Aan het concept is sinds de start niets veranderd, men kijkt echter wel in de praktijk hoe het concept beter vorm kan worden gegeven. Dit met name omdat het concept weliswaar voor al het onderwijs is bedacht, maar tot dan toe alleen nog maar in de praktijk gebracht in het voorgezet onderwijs (vmbo). Met name in de bovenbouw en middenbouw zijn er wijzigingen aangebracht, deze kinderen waren 'vast geroest' in dat oude systeem. Ook al zijn kinderen heel flexibel als ze weinig tot geen vrijheid gewend zijn en je geeft ze ineens alle vrijheid, wordt het op sommige gebieden een chaos. Verwacht wordt dat voor de 'nieuwe lichter' leerlingen die nu dus in de onderbouw zitten een deel van de veranderingen kan worden terug gedraaid. Het gaat om bijvoorbeeld het restaurant, waar leerlingen 's morgens bij binnenkomst hun brood en drinken kunnen neerleggen en gedurende de dag zelf bepalen wanneer ze gaan eten, in de onderbouw werkt het al, maar in de bovenbouw was het chaos en is het daarom afgeschaft. Het rapport was afgeschaft, deze zal in compleet andere vorm vanaf volgend schooljaar weer terug komen, ouders willen toch zien wat hun kinderen doen en kinderen willen graag aan familie hun rapport laten zien. Het zijn eigenlijk allemaal praktische aanpassingen aan het concept. Het concept zelf staat als een huis. Er wordt alleen steeds gezocht naar een goede, of nog betere vorm om het concept in te uiten.

Er wordt al sinds de start in 2003 met prestaties, workshops, Willem Wever vragen en klussen gewerkt. Bij elke vergadering wordt steeds de vraag gesteld, halen wij (het team en de leerlingen) het meeste uit de leermomenten en wát kunnen we verbeteren en hoe. Momenteel wordt gekeken naar de invulling van de workshops en prestaties en hoe die het beste kunnen worden vormgegeven voor de verschillende vakgebieden, om er meer diepgang aan te geven.

Natuurlijk leren zoals het wordt toegepast op deze school, vertoont natuurlijk ook veel overeenkomsten met andere onderwijsstromingen. Bijvoorbeeld met jenaplan, doordat met werkt met stamgroepen of met Montessori, door het gebruiken van een uitgebreid documentatie centrum. Maar het is tot stand gekomen doordat de leerkrachten van de school kwalitatief goed onderwijs wilde bereiken en daar zo ieder hun eigen ideeën over hadden, die hebben samengevoegd en hebben onderzocht hoe dit in de praktijk kon worden uitgevoerd, toen zij hun concept afgerond hadden, kwamen zij Alex van Emst tegen en zijn concept bleek het hunne, alleen met meer handen en voeten, dus namen zij zijn concept als uitgangspunt.

Conclusie

Wanneer we spreken van vernieuwingsonderwijs, spreken we over een proces dat altijd in beweging is, aan de wensen en idealen van onze maatschappij onderhevig. Vernieuwing kan niet stilstaan, dan zou het geen vernieuwing meer zijn. Maar de mate van 'bewegen en vernieuwen' ligt in de handen van de schoolbesturen en teams van leerkrachten die deze scholen in beweging houden.

Alleen al wanneer we kijken naar de twee bovengenoemde Jenaplan scholen, zien we veel overeenkomsten, maar vooral ook veel verschillen in de manier waarop zij met vernieuwing omgaan. Die verschillen zie je in alle vernieuwingscholen, zelfs wanneer men van hetzelfde standpunt uitgaat.

Bronnen:

- verslagen van interviews met leerkrachten en directeuren van bovengenoemde scholen.
- schoolgidsen van de verschillende scholen
- "Ik zie rond de wereld" - A. Zwart, K. Verhage, F. de Kieft - Driebergen 2003
- "Wat is dat voor een school" - J. Ahlers en F. de Winter - Deventer 2003

- "Hoe vrij is de vrije school?" - J.D. Imelman en P.B.H. Van Hoek - Nijkerk 1983
- <http://www.kunstbus.nl/verklaringen/rudolf+steiner.html>
- "De Vrijheid van de Sudbury Valley School" - Rosenbrand, B. - Vlaanderen 2003
- "Koop een auto op de sloop, paradigmashift in het onderwijs" – Emst; A. van – Utrecht 2002/2004
- www.ogo-academie.nl
- www.ervaringsgerichtonderwijs.nl
- www.edith.nl/reform/jena/cas1.htm